

اسناد مطبوعات و کتاب

مصوبه‌های شورای عالی معارف / فرهنگ

پژوهش و گزینش: سیدفرید قاسمی

خانه کتاب

دی ۱۳۹۷

سرشناسه: قاسمی، سیدفرید، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور: اسناد مطبوعات و کتاب؛ مصوبه‌های شورای عالی معارف / فرهنگ
پژوهش و گزینش: سیدفرید قاسمی.

مشخصات نشر: تهران: خانه کتاب، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۵۴۴ ص.: جدول. ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۴۷۵-۰۰

وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: نمایه

موضوع: شورای عالی معارف -- مصوبات

موضوع: شورای عالی فرهنگ -- مصوبات

موضوع: کتابخانه ملی ایران -- تاریخ -- اسناد و مدارک

موضوع: National Library of Iran -- History Sources

موضوع: مطبوعات -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۴ -- اسناد و مدارک

موضوع: Press -- Iran -- History -- 20th century -- Sources

موضوع: کتاب -- ایران -- صنایع و تجارت -- تاریخ -- قرن ۱۴ -- اسناد و مدارک

موضوع: Book industries and trade -- Iran -- History -- 20th century -- Sources

رده بندی کنگره: ۳۹۷-۰۳۲۸۳۱

رده بندی دیویی: ۰۷۹/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۸۳۱

۶۴۲

عنوان: اسناد مطبوعات و کتاب؛ مصوبه‌های شورای عالی معارف / فرهنگ

پژوهش و گزینش: سیدفرید قاسمی

ناشر: خانه کتاب

نوبت چاپ: اول، دی ۱۳۹۷

صفحه آرایشی: عسگر ابراهیمی

طراح جلد: علیرضا کرمی

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۴۷۵-۰۰

ناظر چاپ: رحمان کیانی

چاپ و صحافی: بوستان کتاب

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، بین صبا و فلسطین جنوبی، پلاک ۱۰۸۰، مؤسسه خانه کتاب

تلفن: ۸۸۳۴۲۹۸۵

فهرست

۷	یادداشت ناشر.....
۹	فهرست مصوبه ها.....
۵۳	پیش گفتار.....
۵۷	مقدمه.....
۷۷	پی نوشت.....
۱۰۵	اسناد.....
۱۰۷	سندهای مطبوعات.....
۳۸۷	گزیده سندهای کتاب، کتابداری، کتابخانه ملی، چاپ.....
۴۷۱	پیوست ها.....
۴۷۳	برگی از تاریخ کتابخانه ملی.....
۴۸۲	نخستین شرکت چاپ و نشر کتاب در ایران.....
۴۹۳	نماینده.....
۴۹۵	نشریه ها.....
۵۱۳	کتاب ها.....
۵۱۷	نامجاها.....
۵۱۹	کسان.....

پیش‌گفتار

پیشینه آن می‌گفتند «هر مضمونی که بر محملی ثبت و ضبط شود کتاب نام دارد». شایسته‌ی سلف زیست‌ها باور داشتند «هر آنچه طبع شود و از مطبعه بیرون آید مطبوعات است» و در زمره «انطباعات» محسوب می‌شود. از این رو، «ادواری» و «میرادواری» را در پی واژه مطبوعات می‌آوردند.

چون مطبوعات، ادواری و ناندواری به چشم بیننده و گوش شنونده ناآشناست از به‌کارگیری تعریف مانع می‌شوم. هم‌اکنون هم‌پایه‌ی پیروی از گذشتگان در عنوان این دفتر پرهیز شد و با تسامح دیرپا، «مطبوعات» و «کتاب» را به صفت اشتها‌کنار هم می‌نهم و این اثر را «انطباعات» و «کتاب» می‌نامم. اسناد این مجموعه همگی مصوبه‌های شورای عالی معارف (۱۳۰۱-۱۳۱۷ ش) و شورای عالی فرهنگ (۱۳۱۷-۱۳۴۷ ش) است. تأکید بر «مصوبه»‌ها به خصوص در عنوان فرعی به آن سبب است که اسناد شورای عالی معارف / فرهنگ به مصوبه‌ها ختم نمی‌شود. به عنوان نمونه مکاتبات دارالانشاء شورای عالی معارف و اداره‌های دیگر (انطباعات، نگارش و ...) گاه نقش دبیرخانه شورا را بر عهده داشته‌اند در زمره سندهای شورای عالی معارف / فرهنگ محسوب می‌شوند. این گونه نامه‌ها کما بیش منتشر شده‌اند و پاره‌ای در کتاب‌های سند محور آمده‌اند اما استنساخ، تدوین و نشر مجموعه مصوبه‌های شورای عالی معارف / فرهنگ در زمینه مطبوعات و کتاب‌کاری بر زمین مانده بود. ۳۵ سال پیش / اسفند ۱۳۶۲ خورشیدی یک گزارش ۹۳ صفحه‌ای فهرست گونه ماشین نویسانه - البته ناتمام - در نسخه‌های محدود

فراهم آورده بودند که وافی به مقصود نیست.^۲ همچنین «فهرست مصوبات شورای عالی (شورای عالی معارف، فرهنگ و آموزش و پرورش) از سال ۱۳۰۱ لغایت شهریور ۱۳۸۸» را به صورت کتاب انتشار دادند که یک بخش از کتاب فهرست «مجوز چاپ کتاب و نشر روزنامه و مجله» را در بر دارد.^۳ اما با تطبیق این فهرست با مصوبه‌ها متوجه شدم هشت سال نخست به کلی دیده نشده و: در میانه و سرانجام نیز افتادگی‌های فراوان دارد. وانگهی در دو اثر یاد شده و ساب مجموعه‌هایی که به بازبینی مصوبه‌های شورای عالی معارف / فرهنگ - می‌اند، متن مصوبه‌های حوزه مطبوعات و کتاب را نیاورده‌اند. به همین دلیل بازخوانی و استنساخ مصوبه‌ها از آغاز تا انجام حیات شورای عالی معارف / فرهنگ مستمم و در این مجموعه یافته‌های خود را آوردم. آنچه پیش رو دارید نشان می‌دهد از آذر ۱۳۰۱ تا اردیبهشت ۱۳۴۵ خورشیدی در ۳۰۵ جلسه از ۱۱۱۸ جلسه با شریعتی، از پایانی سال ۱۳۰۳ ش و بدون احتساب ۲ سال نخست (شورای عالی معارف / فرهنگ، «مطبوعات» یکی از مباحث شورای یاد شده بوده است. در این کتاب اما باید یادآور شوم بسیاری از گفت و شنودهای اعضای شورای جنبه عملی نداشته‌اند و بیشتر مصوبه‌ها حول محور کتاب درسی می‌چرخد.^۴ به همین دلیل ذیل فصل دوم گزیده اسناد کتاب، کتابداری، کتابخانه ملی، و چاپ را آورده‌ام. به سخن دیگر به باور این جوینده از ۱۸ شهریور ۱۳۰۲ تا ۲۹ دی ۱۳۴۲ خورشیدی، در ۹۴ جلسه سخن عام‌تر در حوزه کتاب، نشر و مسائل مرتبط گفتند. در این جا لازم می‌دانم پیش از آغاز متن، درباره سندهای این مجموعه نکته‌های دیگری را یادآور شوم.

۱. مرز روزنامه و مجله در آن روزگار مخدوش به نظر می‌رسد. از این رو، در فهرست، عنوان و نمایه همه ادواری‌ها با نام نشریه آمده‌اند.

۲. بعضی روزنامه‌نگارها و مجله‌نویس‌ها در گستره زمانی حیات شورای عالی معارف / فرهنگ، نشان‌هایی بیشتری به دلیل فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و اجتماعی دریافت کرده‌اند که ارتباطی با کارنامه

مطبوعاتی از نگارندگی تا گردانندگی ندارد. به همین دلیل از استنساخ این گونه سندها که دو نمونه در پی می آید، پرهیز شد:

الف. جلسه ۳۰۷، ۲۳ اردیبهشت ۱۳۱۴ ش: «پیشنهاد نمره ۲۵۹۹۵ [مورخه] ۱۳۱۴/۲/۲۰ اداره تعلیمات ولایات مطرح و اعطای یک قطعه نشان دوم علمی به آقای امیرقلی خان امینی مدیر روزنامه اخگر تصویب شد».

ب. جلسه ۵، ۹۷۹ دی ۱۳۳۸ ش: «گزارش شماره ۹۹۸۳ [مورخه] ۱۳۳۸/۱۰/۵ [۱۳] اداره کل نگارش درباره اعطاء نشان به جناب آقای محمود افشار قرائت و با اعطاء نشان رجه اتل سپاس به ایشان موافقت گردید».

۲. در سرصل کتاب اما شماری از نشان های حوزه کتاب را به آن دلیل آورده ام تا راهنمایی باشد برای پی جویان جایزه شناسی کتاب در ایران معاصر که بدانند در مدتی که ضرر پیش از مراسم رسمی جمعی، نشان ها جایزه های عرصه های گوناگون را از تملک کتاب بوده اند. البته از یاد نباید بُرد پیشینه جایزه های پدیدآورگی را که در «صله» ها جست و جو کرد.

۳. دو کتاب ام نخست رویداد های مطبوعاتی ایران (تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه ها، ۱۳۸۳) و دوم سرتاریخی مجموعه قوانین مطبوعاتی ایران (تهران: نشر امروز، ۱۳۸۸) که به سبب بررسی از رخدادهای قانونی و حقوقی مطبوعاتی را در بردارند به همراه آثار سند محور مکمل های این مجموعه قلمداد می شوند.

۴. دست نگارها/ کاتب ها/ منشی های شورای عالی معارف / فرهنگ گاه دقت در ثبت نداشته اند. به عنوان مثال الف: در جلسه ۱۰۱، ۱ بهمن ۱۳۰۶ ش، صدور مجوز نشریه ترقی ایران را دوبار و به نام دو فرد آورده اند، ب: در همان جلسه یقیکیان را «یگلستان» نوشته اند که نام درست را در [قلاب] آورده ام؛

پ: در جلسه ۱۰۳، ۱۸ اسفند ۱۳۰۶ ش نام نشریه ای که مجوزش به نام نیکو قایوس مارد یروسیان صادر شده نیامده که نام نشریه را در قلاب [آشخا تانک / کار] نوشته ام. از این گونه نمونه ها باز هم خواهید دید؛ ت: بعضی پرونده های انگشت شمار در دو جلسه متوالی یا متناوب و گاه در یک جلسه شورای عالی معارف /

فرهنگ مطرح شده و دو بار صدور مجوز نشریه را دست نگار در صورتجلسه به قلم آورده است که به سبب امانتداری نباید نادیده گرفته می‌شد. از این دست نکته‌ها بسیار دیده‌ام، مانند «طهران» و «تهران» در یک صورتجلسه؛ اما ضمن تصحیح سعی داشته‌ام که افزوده‌هایم با مرزبندی خدشه‌ای به اسناد وارد نکند.

همچنین در پایان نیز برای تکمیل مقدمه‌ام، دو مقاله‌ای که در دهه هفتاد نشر شده‌اند، نوشته‌ام به پسون صفحه‌ها افزودم: «برگی از تاریخ کتابخانه ملی» (تاریخ نشر نخست ۱۳۷۳ ش) و «نخستین شرکت چاپ و نشر کتاب در ایران» (سنه انتشار یکم ۱۳۷۵ ش).

با یادآوری این نکته که شماره‌های نمایه نامنامه اسناد به درایه / مدخل / نمره‌های قراردادی، سال‌ها با همی‌گردد نه شماره صفحه، امید دارم این مجموعه به کار پژوهشگرها بیاید و دست‌آورد تحقیق یاری‌گشان باشد. توفیق از اوست.

سید فرید قاسمی